Zülmətin qaranlığını işıqlandıran şair

Azərbaycan deyiləndə ayağa dur ki,
Ana yurdun ürəyinə toxuna bilər...

Şəxsən mən ana, Vətən haqqında yazılan şeirləri oxuya bilmirəm. Çünki bu iki varlıq məndən ötrü toxunulmaz, müqəddəsdir. Hər ikisi sitayiş yerimdir mənim. Ancaq elə düşünürəm ki, belə şeiri oxumamaq və dərindən düşünməmək ən azı günahdır. Belə dərin məzmunlu şeiri ancaq Vətəni, doğma Azərbaycanımızı dünyalar qədər sevən, əsl milli, xəlqi, iliyinə, sümüyünə qədər azərbaycanlı, millət təəssübkeşi olan Məmməd Araz kimi ölməz şair yaza bilərdi.Vətənpərvərlik, millilik heç də ucadan deyilən və gəlişi gözəl sözlər deyil. Bu cür istək gərək qanında, canında, ruhunda ola. Və səninlə birgə doğula, dünyaya gələ:

Ayaq saxla, dövrənə bax ötəri belə
Min illərdir Araz belə, Həkəri belə,
Axşamların, səhərlərin təkəri belə,
Dünya sənin,
Dünya mənim,
Dünya heç kimin...

Buradakı dərin fəlsəfi məzmun savadından asılı olmayaraq istənilən oxucuya tanış və yaxındır. Ancaq Məmməd Araz deyimi təkrarsızdır. Bu deyim, üsul ancaq ona məxsusdur. Və bir də bu cür ancaq M.Araz deyə bilər. Dünyanın puç, əfsanə, fani olduğunu o özünəməxsus istedad və adiliklə deyə bilib.

Adından məlum olduğu kimi dünya hamınındır. Hamının əlindən tutan, hamının belini yıxan və hamının əlindən çıxmaq qorxusu olan dünya. Hamıya məlum və naməlum dünya.

Məmməd Araz şeirləri, poeziyası o qədər təbii, milli, xəlqi, poetikdir ki, o "Azərbaycan - dünyam mənim", "Dünya sənin, dünya mənim..." şeirlərindən başqa heç bir şey yazmasa belə, öz şair adını çoxillik tarixi olan Azərbaycan poeziyasına əbədi yazmış olardı.

Dünya hamını aldadır. Bu onun borcu, vəzifəsidir. Və dünya öz aldadıcı vəzifəsini, bizi, insanları hər addımbaşı aldada-aldada, əyrini düz yerinə bizə sırıya-sırıya bizə kələk gəlir. Bəzi düyünə salır öz yalançı, şirin diliylə. Və biz aldanmışlar bu düyün kələfini ömrümüz boyu aça, düyündən çıxa, qaça bilmirik. Sonumuz da, aqibətimiz də kələf, kələk dünyasının yalançı, şirin röyalarında acı həqiqətlə baş-başa gəlir. İçinə qurd düşən, içindən çürüyən dünya öz halında, harayındadır. Biz isə onun təmiz görünən, hələ saf-çürük edilməyən bəhrəsiyik. Odur ki, xarici, zahiri görünüşü ilə bizi aldadan dünyanı Məmməd Araz cəmi iki misrada bizə tanıdır:

Uzaqdan baxırsan: ağappağ, təmiz,
Yaxına gəlirsən: qurd düşüb qara...

...Sonradan "şair" olanlar çoxdur. Zamanın, şəraitin tələbinə uyğunlaşaraq biqələmun kimi gündə bir don geyinir, bir rəngə boyanır belələri. Məmməd Araz isə mayadan, binadan şair idi. O, sözün əsl mənasında Tanrı vergisi ilə şair doğulmuşdu. Bax zamanın, dünyanın ağrı-acısı, əzabını belə şairlər çəkir, öz çiyinlərində daşıyır, ürəklərinə salırlar. Və bu şairlərin içində şairliklə, dahiliklə bərabər, elə o boyda inam, vicdan olur ki, şair dünya bazarında vicdanın, haqqın, ədalətin mövcudluğuna inanır. Əsl şair gecənin zülmət qaranlığında işıq axtarır, həqiqətləri deyir:

Aldanmaq da aldanılmaq deyilmi?!
Zəhər satmaq - zəhər almaq deyilmi?!
Yaxşı quyu tərs badalaq deyilmi?! -
Elə birdir: yıxılıb get, yıxıb get.

Şeirsiz, sənətsiz yaşayta bilməyən, ömrün qeyrətli yolçusu olan Məmməd Araz "dilimdən söz əmdi körpə qələmim",- deyir. Əsl sənət adamı içəridən yandırdığını və sənət adamının əzabla, sıxıla-sıxıla yaşadığına işarə edir:

Ağır bir sənətə könül bağladım,
Bəxtimə də dərdin ağırı düşdü.

Bəli, həyat belədir, şair qardaş! O Tanrı sevgisi, ilham deyilən sonsuz istedad sənə verilib ki, alovlu qəlbində rahatlıq tapmayasan. Yanasan, yandırasan. Şairsənsə dözməli, dözümlü olmalı, yanğını sözlə ifadə etməlisən. Çünki dünyada yeganə düz, həqiqi söz şair sözüdür, Məmməd Araz sözüdür!

Düz sözdü dünyada hər sözdən baha,
Ocaq halaldırsa mən yanasıyam...

Şeirin, şeir sənətinin içdən gəldiyini, şairin elə yaza-yaza, əlində qələm ölməsini Məmməd Araz yalnız ona məxsus olan ağrılı təbiiliklə belə ifadə edir:

Ölə-ölə yazmıram,
Yaza-yaza ölürəm!

Bu ölüm deyil, şair! Şairin şeir yazması, əlində qələm düşüncələrə dalması ən parlaq, mənalı ömür mənzərəsidir. Əsl həyatdır bu məqam. Şeir yazan zaman yaşayır, həyatdan mənəvi zövq alırsan. Çünki boş, ötəri hiss, duyğudan deyil, dünyanın ancaq zərgər gözlü, səraf şairi yaşadığı həyatdan, dünyadan yazırsan.

Yaş ötəndə yada düşür günahlar deyən Məmməd Araz çox səmimi bir etirafla oxucunun qarşısına çıxır:

Boğazına sarılan ilanı tumarladın,
Qazancın bu oldu ki, mülayim oldu adın.
Haqq yolu göstərdiyin haqqını qamarladı,
Haqqın yox, Məmməd Araz,
Haqqın yox yaşamağa!

Sevginin daimi, əbədi olmağını şair gözəl bilir. Bu müvəqqətiliyin içində müvəqqəti yalan da var. Ancaq təkcə bu ötəriliyə, yalana aldanan şair deyil. Bəşəri başqa övladları da var. Bu gün doğulan insan sabah da olsa sevgiyə, müvəqqətiliyə aldanacaq. Bu aldanış yandıra-yandıra bəşəriləşir. Axı dünyanın qanunları belədir. Əbədi aldanış sanki küllənmiş bir ocaqdır. Yaxşı ki, bu ocaq hərdən yanır, alovlanır:

Sevgi yolu... Dərəsi bir, düzü bir,
Tutdun onu- astarı bir, üzü bir.
Büdrəməsən, biri yüzdür, yüzü bir,
Nə sayalı, saylı yollar var imiş!

Sevginin müqəddəsliyinə, saflığına inanan şair bu ülvi hissin bəzilərində ötəri, keçici ol-

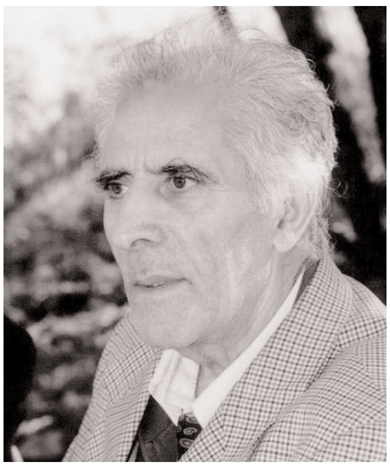

masına heyfsilənir, yanır, yaxılır:

Birinci sevgini iyləyib atdın,
Dər görək, bu çiçək necə çiçəkdir?
Elə ki, məhəbbət bazarı açdın,
Bütün məhəbbətlər köhnələcəkdir.

Məmməd Araz bədii sözün böyük ustası idi. Bilərəkdən unutduğumuz, gözdən salıb qəsdən köhnəltdiyimiz və bədii, poeziya sözü deyil deyə ögey münasibət bəsləyərək yada salmadığımız sözləri çox böyük ustalıqla urvata mindirib, şeirə gətirərək öz poeziya dilini yaratmışdır. Belə sözlərlə zəngin olan M.Arazı oxuyanda mənəvi zövq alır, dilimizin Məmməd Araz şeirlərində zənginliyinə sevinirsən.

"Gündoğandan-günbatana mənzilim", - deyir Məmməd Araz. Çünki Günəşin getdiyi, keçdiyi ömür elə şair ömrüdür. Öz şair, şeiriyyat dünyası var sənətkarın. Ancaq istedad, ilham şairliyin özülü, bünövrəsidir. Bu özülün üstündə ləyaqətli, öz dəst-xətti olan poeziya evini tikmək, istedadı cilalayıb dilə gətirmək üçün şair olmalısan. Çünki istedad olduğu kimi, ilk görünüşündə hələ rəndələnməyib. Onu yonub şair qəlibinə salmaq isə hər şairə nəsib olmur. Söz sərrafı, odlu-alovlu, içi şeiriyyat dolu, səsi, nəfəsi də şeir olan ustad Məmməd Araz məhz ona məxsus olan ustalıq və istedadla öz sənət məktəbini yaratdı. Şeir axınının içində bu məktəb çox möhkəm özül üstündədir. Və bu məktəbinin şeir kitabını oxuyanda qanadlanır, nəğməyə dönmüş şeirdən mənəvi qida alır, oxuduqca oxuyursan:

Bizim dağlar hər sözü də almaz vecinə,
Söz daşına yazılmazsa, sözsüz keçinər.
Bu dağların, bu daşların yaddaşı möhkəm,
Səbri ağır, cəbri ağır, qəzəbi ötkəm,
Kimi səslər bu el-oba, kimi oxuyar?!
Yaxına get sual verib özündən soruş!
Onu sevib, onu deyib, onu duyanlar
Onun qaya yadaşına həkk olunurmuş...

... Qaya möhkəm, sərt olsa da qayadan tez-tez yazan şair yaddaşımızı qayalaşmağa, daş olmağa, yadlaşmağa qoymur. "Oxuyan Təbriz" şeirinə diqqət yetirək:

Gərək dil susanda əllər danışa,
Əllər bağlananda dillər danişa.
Elə danışalar - ellər danişa...
Dəli gülüşlərim ağlar başımda,
Təbriz oxuyurdu dağlar başında...

və yaxud "Şəhriyar gəlmədi" şeirində:

...Yataram bir qarış torpaqxanada.
Bir zaman demişdim Səttarxana da:
Düşmənin hər vədi gülə bürünmüş,
İşvəli, qəmzəli mələyə dönmüş,
Dili dürr damızan,
Dişi öd yığan
Bir əfi ilandır, bir əfi ilan!

"Qonşu çəpəri" şeirində:

Mən Təbrizli, Naxçıvanlı, mən Gəncəliyəm,
Çox görmüşəm hasar üstdə ölənləri də.
Mən torpağı bölünməyə öyrəncəliyəm,
Heç qazanan görməmişəm bölənləri də.

Məmməd Araz poeziyası dərin, dibi görünməyən bir dəryadır. Bura baş vuranda islanmırsan. Alovlanır, yanırsan:

Ürəyimin od donunu soyub getdin,
İndən belə od bölüşmək deyil asan.
Bir ocağı yana-yana qoyub getdin.
Bir ocağı sönə-sönə aparırsan...

Məmməd Araz zamanın, dövranın nələr törətdiyini, nələrə qadir olduğunu gözəl bilir, başa düşür. Odur ki, zamandan, taledən aman diləməyi lüzumsuz sayır. Həyatın başdan-ayağa mübarizə olduğunu anlayan şair mübarizəyə hazır olmağı məsləhət görür. Taleyim bu cur yazılıb deyə sakit, arxayın oturmamağa çağırır və düz edir:

Taleyin hökmünü gözləmək azdı,
Taleyin hökmünü özün imzala...

Məmməd Araz poeziyasından çox danışmaq olar. Bu poeziyanın dərin ənginliyinə baş vurub, ürək yandırmaq oxucu borcudur. Belə özünəməxsus, dərin, hamıya doğma olan, olduqca milli, xəlqi bir poeziya irsi qoyub getmişdir Məmməd Araz. Bizim, indiki nəslin isə vəzifəsi bu şeirləri oxuyub qavramaq, düşünmək borcudur. Odur ki, Məmməd Arazı oxuyun, öyrənin. Bu tutumlu, dəyərli irsi oxusaq mərhum şairimizin ruhu şad olar...

Adil Misirli,
Ağcabədi